

О. Трач,
аспірант Львівського національного
університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВЧА ЧАСТИНА ЗАСІДАННЯ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Процесуальний порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції побудований на тих же засадах, що діють у суді першої інстанції. Але разом з тим, апеляційне провадження має свої цілі, предмет судового розгляду, етапи, що відрізняють його від інших стадій процесу та потребують досконалого дослідження.

Діяльність суду апеляційної інстанції по перевірці законності та обґрунтованості, оскаржених рішень, ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності, відбувається в відкритому судовому засіданні. Перегляд справ в апеляційному порядку здійснюється згідно зі статтею 13 Закону України "Про судоустрій України" судом колегіально у складі не менше трьох професійних суддів відповідно до закону. Слід відмітити, що законодавство багатьох країн допускає розгляд справи й без проведення судового засідання. Національним законодавством такий порядок розгляду справ не передбачається.

Зміст процесуальних дій, послідовність їх здійснення під час розгляду справ у суді апеляційної інстанції дозволяють виділити певні частини засідання суду апеляційної інстанції. Дані частини як кількісно, так і понятійно в юридичній літературі називають по різному². Аналіз же ст. 302 ЦПК України дає можливість зробити висновок, що засідання суду апеляційної інстанції доцільно поділяти на 4 частини: 1) підготовчу, 2) судового дослідження обставин справи, 3) судових дебатів, 4) ухвалення та проголошення рішень (ухвал).

Розглянемо зміст підготовчої частини засідання суду апеляційної інстанції більш детально.

Підготовча частина засідання суду апеляційної інстанції починається з того, що в призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа розглядатиметься. У ЦПК України міститься лише вказівка про те, що головуєчий "оголошує, яка справа розглядатиметься". На практиці ж дане положення тлумачиться набагато ширше: головуєчий оголошує, яка справа, за чиєю скаргою або поданням та на рішення (ухвалу) якого суду підлягає розгляду. Така деталізація має досить важливе значення, оскільки ще до доповіді судді-доповідача, усі присутні зали судового засідання вводяться у "курс" справи, що розглядатиметься. Ст. 162 ЦПК України покладає на головуєчого керівництво судовим засіданням і обов'язок забезпечення належного порядку в засіданні, надає йому право застосування необхідних для цього заходів.

Після оголошення головуєчим справи, що розглядатиметься, секретар судового засідання доповідає судові, хто з повідомлених осіб з'явився в судове засідання, чи вручені повістки та повідомлення тим, хто не з'явився, та які є відомості про причини їх неявки. Суд встановлює особу тих, хто з'явився. Потім перевіряються повноваження службових осіб, що з'явилися в засідання, а також повноваження представників. Після цього головуєчий у відповідності до ст. 167 ЦПК України роз'яснює перекладачеві його права та обов'язки і попереджає його про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків. Далі головуєчий оголошує склад суду, а також прізвища секретаря судового засідання, експерта, перекладача і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх право заявляти відводи (ст.ст. 18-23 ЦПК). Дане роз'яснення повинно здійснюватись головуєчим в простій і зрозумілій формі, при цьому обов'язково повинні бути роз'ясненні мотиви, за наявності яких відвід підлягає задоволенню.

Якщо заява про відвід була відхилена, або відвід не був заявлений, головуєчий роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх процесуальні права та обов'язки. При цьому головуєчий повинен акцентувати увагу на таких процесуальних правах як мирова угода та відмова позивача від позову, роз'яснити їх процесуальні наслідки, якщо вони будуть прийняті судом. Слід відмітити те, що глава 40 ЦПК - "Апеляційне провадження" не містить посилання на таку процесуальну дію, як відмова позивача від позову. У ст.298 ЦПК говориться про відмову від апеляційної скарги, апеляційного подання. Видається досить дивним посилання у ч.5 даної статті на правила вчинення зазначеної процесуальної дії, оскільки ЦПК окремо регламентовано лише відмову позивача від позову. Крім того, ч.5 містить положення про те, що у разі закриття апеляційного провадження в зв'язку з прийняттям судом відмови від апеляційної скарги, апеляційного подання повторне оскарження судових рішень особою, що подала дану скаргу, подання, не допускається. Залишається не зрозумілим, чому особа у випадку відмови від апеляційної скарги, апеляційного подання позбавляється права касаційного оскарження. Можливо, зазначаючи у ч.5 ст.298 ЦПК такі наслідки законодавець мав на увазі відмову позивача від позову, а не відмову від апеляційної скарги, апеляційного подання.

Після вирішення усіх вищеперерахованих питань суд переходить до заслуховування та вирішення клопотань осіб, що беруть участь у справі. Ці клопотання повинні бути обґрунтованими та можуть стосуватися прийняття та дослідження нових доказів та усіх інших питань, пов'язаних з розглядом справи. Вони вирішуються судом негайно після того, як буде заслухана думка інших осіб, які беруть участь у справі, про що постановляється ухвала.

Завершується підготовча частина судового засідання вирішенням питання про можливість розгляду справи в зв'язку з неявкою кого-небудь з осіб, які беруть участь у справі. Причому, необхідно підкреслити, що процесуальні наслідки неявки в засідання суду апеляційної інстанції не співпадають з наслідками неявки, осіб, що беруть участь у справі, у суді першої інстанції. Це пояснюється специфікою завдань, що стоять перед судом першої та апеляційної інстанцій. Неявка в засідання суду апеляційної інстанції сторони або інших осіб, які беруть участь у справі, повідомлених про час та місце розгляду справи, не перешкоджає розглядові справи. Дане положення ст. 303 ЦПК України мотивоване законодавцем напевне тим, що в апеляційній скарзі, апеляційному поданні прокурора та поясненнях на них повно викладені всі обставини і докази по справі, у тому числі і нові. І тому явка зазначених осіб у апеляційний суд стає необов'язковою. Закон не зобов'язує суд апеляційної інстанції відкладати розгляд справи і в разі визнання причин неявки поважними. Суд може відкласти розгляд, але не зобов'язаний цього робити. Визначивши причини неявки кого-небудь з осіб, які беруть участь у справі, поважними суд апеляційної інстанції вирішує питання про відкладення розгляду справи, виходячи із конкретних обставин справи. Однак, якщо учасники процесу не взяли участь в судовому засіданні тому, що не були належним чином інформовані про його місце та час, то винесене апеляційне рішення (ухвала) підлягають скасуванню.

Після вирішення питань, що відносяться до підготовчої частини судового засідання, суд апеляційної інстанції переходить до судового дослідження обставин справи.

Таким чином, процесуальні дії, що здійснюються у підготовчій частині засідання суду апеляційної інстанції потребують досконалого врегулювання, так як суперечності та невідповідності між окремими нормами не дозволяють однозначно застосовувати їх у конкретних ситуаціях, гальмуючи тим самим процес розгляду справи.

Література

1. *Громадянський процесуальний кодекс України: научно-практичний коментарій / Под ред. В.П. Тертишнікова.- Изд. четвертое, дополн. и перераб.- Харьков: Консум, 1999.- 416с.*
2. *Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України Закон України від 21 червня 2001 року// Голос України. - 2001.- 5 липня. -С.18-20*
3. *Про судоустрій України Закон України від 2 лютого 2002 року // Офіційний Вісник України. - 2002.- №10. – Ст.441.*
4. *Борисова Е.А. Апелляція в гражданском и арбитражном процессе.-М.: Юридическое бюро «Городец», 1997.- 160с.*
5. *Шевчук П.І., Кривенко В.В. Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством // Вісник Верховного Суду України. -2001. -№4.-С.30-39*

¹ Борисова Е.А. Апелляція в гражданском и арбитражном процессе.-М.: Юридическое бюро «Городец», 1997.- С.101

² Шевчук П.І., Кривенко В.В. Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством // Вісник Верховного Суду України. -2001. -№4.-С.34

О. Хахуцяк,
ад'юнкту Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ

ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Згідно з Конституцією України – “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”, а тому створення механізму забезпечення захисту людини в кримінальному судочинстві є особливо актуальним завданням зі сторони правоохоронних органів. В першу чергу це завдання стосується забезпечення права на захист неповнолітніх.

Якщо говорити про право неповнолітнього на захист у кримінальному процесі, то необхідно з'ясувати, що сам термін “захист” треба розуміти у набагато ширшому смислі, ніж це заведено. Якщо розуміти його тільки як право на адвоката (захисника) на досудовому слідстві, то й говорити потрібно як про право на захисника, а захист здійснюється не тільки з допомогою адвоката, але й шляхом надання неповнолітньому певних прав і встановлення деяких обов'язків правоохоронних органів.

Як відомо, той чи інший принцип кримінального процесу покликаний безпосередньо захищати права і законні інтереси людини. Пункт 4 ст.14 Міжнародного Пакту про громадянські й політичні права в деякій мірі конкретизує загально визнані положення і доводить, що у відношенні неповнолітніх процес повинен бути такий, щоб враховувались їх вік і бажання сприяти перевихованню. Дійсно, попередження злочинності серед неповнолітніх і перевиховання осіб, які скоїли злочин, можна визнати одним з важливих завдань держави у справі боротьби зі злочинністю.

Однією з головних гарантій захисту інтересів неповнолітнього в кримінальному процесі є обов'язкове проведення досудового слідства, а також регламентація кола питань, які необхідно з'ясувати:

1) вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);

2) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

3) характеристику особи неповнолітнього;

4) умови життя та виховання неповнолітнього;

5) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;

6) наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

У разі, коли неповнолітній не досяг шістнадцяти років або якщо його визнано розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення та його допиті за розсудом слідчого чи прокурора або за клопотанням захисника можуть бути присутні педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього.

Доцільно в деякій мірі змінити термінологію у даній статті та ввести поняття “педагога-психолога” (як це зроблено у проекті КПК). Участь педагога або лікаря можлива й при допиті неповнолітнього, старшого шістнадцятилітнього віку, якщо його признано розумово відсталим. А коли він здоровий, але виникає необхідність участі педагога чи психолога на допиті? Незрозуміло, чому законодавець обмежує право слідчого й самого неповнолітнього? Крім того, виникає питання, чому законний представник обмежений у праві заявляти клопотання про участь педагога, адже законний представник покликаний захищати законні інтереси неповнолітнього?

У частині 3 ст. 438 КПК України говориться про право брати участь у пред'явленні обвинувачення та допиті неповнолітнього педагога, лікаря, батьків або інших законних представників, з дозволу слідчого ставити запитання обвинуваченому і викладати свої зауваження. Після закінчення допиту ознайомитись з протоколом і зробити письмові помітки щодо правильності і повноти записів, які мають місце у протоколі.

На превеликий жаль, у цій статті не вирішується порядок відводу запитання педагога, як це зроблено при допиті неповнолітнього свідка. Те чи інше запитання непрофесійного юриста може мати некоректне формулювання (з точки зору матеріального чи процесуального права), чи може нанести шкоду інтересам слідства та інтересам неповнолітнього.

Тому закон передбачає участь захисника на досудовому слідстві і судовому розгляді у справах про злочини неповнолітніх. Захисник допускається до неповнолітнього з моменту пред'явлення обвинувачення. У справах про злочини неповнолітніх участь захисника є обов'язковою і відмова від захисника не може бути прийнята.

Заочно провадження у справах про злочини неповнолітніх, на думку професора Р. Хісमतулліна, недопустиме “перш за все тому, що при цьому порушується кримінально - процесуальний принцип безпосередності судового розгляду. Відсутність неповнолітнього підсудного в судовому засіданні перешкоджає всебічному, повному й об'єктивному розгляду кримінальної справи. Крім того, повністю втрачається виховно-профілактичне значення суду”¹.

Якщо ми торкнулися виховно-профілактичного значення суду, то необхідно сказати й про закриті судові засідання, яке, у відповідності до ст. 20 КПК, допускається на основі мотивованої ухвали суду чи постанови судді у справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятилітнього віку. Закриті судові засідання для вказаних осіб передбачене законом з метою підвищення виховно-профілактичного впливу судового процесу й захисту психіки підлітка, яка формується, від негативного впливу громадськості. Однак є необхідним надати судді право вирішувати питання про конфіденційність процесу до осіб, які не досягли вісімнадцяти років.